

Zenit, ett namn med anor

Att Arbetarens nya systertidning – med större utrymme för fördjupning, kultur och debatt – fått namnet Zenit är ingen slump. **Rikard Warlenius** och **Josephine Askegård** ger en guide till tidskriften Zenit, som startade som en syndikalistisk tidskrift på 1950-talet, men under dramatiska former övertogs av "den nya vänstern" efter ett decennium.

Tidskriften Zenit – med mottot "Tänk själv, tänk fritt" – såg dagens ljus 1957 som ett organ för Syndikalistiska ungdomsförbundet, men det var i praktiken den syndikalistiska grupprörelsen som skötte utgivningen. Den bestod av SAC närstående men fria grupper i Stockholm, Lund, Göteborg och Uppsala och senare Köpenhamn. Grupprörelsen var fokuserad på ideologi snarare än arbetsplatskamp och hade åtminstone i Lund och Uppsala viss akademisk och kulturell prägel. Det

märktes i Zenit, där förutom syndikalistiska profiler även författare och intellektuella skrev i lite friare former än i exempelvis SAC:s tidning Arbetaren.

Zenit startade i en historisk brytningstid för både Sverige och den svenska syndikalismen. Moderniteten var i antågande, men det moderna ännu avlägset för de flesta. Majoriteten bodde på landsbygden och studentexamen skilde klasserna åt, med segregering av barnen redan i tolvårsåldern. Men utvecklingen gick snabbt och SAC, som tidigare varit mycket proletärt präglad, fick nu även anhängare bland högskoleutbildade.

Tidiga Zenit tog framför allt avstamp i kulturen. Där skriver exempelvis Birgitta Stenberg om dramatikern Bertold Brecht och här finns bokrecensioner av nya romaner liksom en lättsam men allvarligt menad text av

Ahto Uisk under signaturen Klutt kring avsaknad av lokaler för ungdomens enklare nöjesavkoppling. Men här finns också mängder av artiklar om monarkin, om vapenvägrare och – inte minst – kampen mot atomvapen.

Så småningom varvas noveller, musikartiklar och dikter med kritiska filmartiklar och rapporter om sociala frågor och förhållanden, religionskritik och socialistisk debatt. De internationella utblickarna är många, artiklar om Algeriet, Tunisien, Spanien (förstås), Berlin, Nazityskland (som ju bara är ett drygt decennium bort), Latinamerika, engelska valet, "rättsrötan" (initerad av Vilhelm Moberg) och Sovjetunionen.

SAC hade under 1940- och 1950-talen genomgått en "nyordning" där en "vidgad verksamhet" – inom de sociala, samhällseliga och kulturella områdena – lades till arbetarkampen. Syndikalister hade kritiserat kommunismen allt sedan ryska revolutionen, men kritiken tilltog under Stalineran och de direkta striderna mellan kommunister och syndikalister i 1930-talets Spanien. SAC accepterade under 1950-talet den liberala demokratin men ansåg att den behövde utvecklas med industriell demokrati. Ledande nyordnare såg inte längre klasskampen som den mest centrala utan kampen mot "statstotalismen" och då särskilt Sovjetkommunismen, och slöt därmed upp på västs sida i kalla kriget. I kritiken mot kommunismen fick även marxismen och andra delar av den egna rörelsens traditioner stryka på foten.

Följdriktigt saknar även Zenits första årgångar i stort sett artiklar om svensk arbetarkamp. Men där

fanns filosofiska och idébaserade texter om SAC och hur den frihetliga vägen skulle byggas, beläggas och bevandras.

I början av 1960-talet började dock Zenit att slå in på en annan väg än exempelvis Arbetaren, som var en bastion för SAC:s nyordnare. 1962 började den unge Lundasociologen Göran Therborn skriva i Zenit och samma år nämns för första gången "den nya vänstern"; kretsen runt *New Left Review* i Storbritannien, som snart skulle bli ett viktigt begrepp. Under de följande åren blev Zenit – och främst gruppen i Lund – svensk introduktör av den nya vänsterns tankegångar. Den unge Marx skrifter översattes och alienationsbegreppet diskuterades, den koloniala frigörelsen betonades och marxistiska tänkare som Antonio Gramsci, Georg Lukács, Ernest Mandel, Andre Gorz och Leszek Kolakowski presenterades. Emblematiske blev Therborns artikel från 1965: Den nya vänstern är noll. Samtidigt togs även anarkister och syndikalister upp och Zenit kunde under några år fungera som en brygga mellan marxism och frihetlig socialism.

"Zenit startade i en historisk brytningstid för både Sverige och den svenska syndikalismen."

Detta blev kontroversiellt inom dåtidens SAC, som finansierade Zenit och betraktade tidskriften som ett syndikalistiskt ideologiskt organ. Inte minst Ahto Uisk, som tillhörde Uppsala syndikalistiska studentförening, kritiserade Zenits utveckling i Arbetaren. Han såg den nya vänstern som ett försök att blåsa liv i marxismens gamla spöke, något som inte var förenligt med frihetlig socialism, och han hänade Zenits allt mer abstrakta och teoritunga utläggningar.

SAC:s arv från 1930-talets strider gjorde att organisationen hade svårt att orientera sig i 68-vägen. Inte minst synen på Vietnamfrågan skilde sig från den övriga vänsterns. Där den senare solidariserade sig med ett utsatt folk tolkade många inom SAC USA:s krig som ett visserligen hårdhänt men dock försvar mot en världskommunistisk utbredning av sovjetisk modell. Som en av grupprörelsens medlemmar, Jan Eriksson, skrev om SAC:s huvudorgan 1967: "Arbetaren kämpade en vällovlig kamp mot stalinismens hydra men klafsade ner sig i Atlantpaktsträsket".